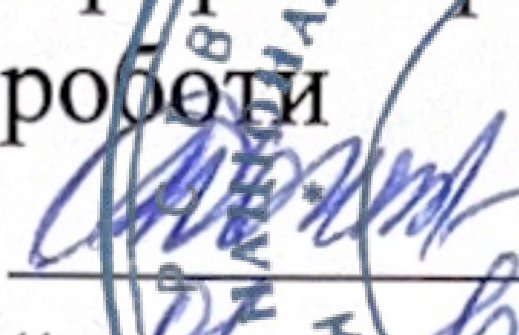

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
Кафедра водних біоресурсів та аквакультури

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної
роботи

 Ірина ЛОМАЧИНСЬКА
« 27 » вересня 2026

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ОХОРОНА ГІДРОБІОРЕСУРСІВ

Рівень вищої освіти: *Другий (магістерський)*

Галузь знань: *Н Сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина*

Спеціальність: *Н5 Водні біоресурси та аквакультура*

Освітньо-професійна програма: *Охорона, відтворення та раціональне використання гідробіоресурсів*

Завідувач кафедри _____ (Олексій БУРГАЗ)
(підпис) (ім'я, ПРИЗВИЩЕ)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
Кафедра водних біоресурсів та аквакультури

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної
роботи

_____ Ірина ЛОМАЧИНСЬКА
« _____ » _____ 2026

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ОХОРОНА ГІДРОБІОРЕСУРСІВ

Рівень вищої освіти: *Другий (магістерський)*

Галузь знань: *Н Сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина*

Спеціальність: *Н5 Водні біоресурси та аквакультура*

Освітньо-професійна програма: *Охорона, відтворення та раціональне використання гідробіоресурсів*

ОНУ
2026

Робоча програма навчальної дисципліни «Охорона гідробіоресурсів». -
Одеса: ОНУ, 2026. - 23 с.

Розробники: Бургаз О.А., к.г.н., доцент завідувач кафедри екологічного
права і контролю ОНУ імені І.І. Мечникова

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри екологічного права і
контролю

Протокол №__ від «__»_____20__ р.

Завідувач кафедри _____(Олексій БУРГАЗ)
(підпис) (ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Погоджено із гарантом ОПП «Охорона, відтворення та раціональне
використання гідробіоресурсів» _____(Марина БУРГАЗ)
(підпис) (ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) факультету
гідрометеорології і екології

Протокол №__ від «__»_____20__ р.

Голова НМК _____(Ангеліна ЧУГАЙ)
(підпис) (ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри водних біоресурсів та
аквакультури

Протокол №__ від «__»_____20__ р.

Завідувач кафедри _____(Олексій БУРГАЗ)
(підпис) (ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри водних біоресурсів та
аквакультури

Протокол №__ від «__»_____20__ р.

Завідувач кафедри _____(Олексій БУРГАЗ)
(підпис) (ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

1 Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>Очна форма навчання</i>	<i>Заочна форма навчання</i>
Загальна кількість кредитів – 3/3 годин – 90/90 змістових модулів – 2/2	Галузь знань Н <u>Сільське, лісове, рибне господарство та ветеринарна медицина</u> (шифр і назва) Спеціальність Н5 <u>Водні біоресурси та аквакультура</u> (код і назва) Рівень вищої освіти: <i>Другий</i> <i>(магістерський)</i>	<i>Вибіркова дисципліна</i>	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		2-й	2-й
		<i>Семестр</i>	
		3-й	3-й
		<i>Лекції</i>	
		16 год.	6 год.
		<i>Практичні, семінарські</i>	
		14 год.	4 год.
		<i>Лабораторні</i>	
		0 год.	0 год.
		<i>Самостійна робота</i>	
		60 год.	80 год.
		Форма підсумкового контролю: залік/ залік	

2 Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета. Формування у здобувачів вищої освіти системи теоретичних знань і практичних навичок щодо організаційно-правових засад охорони, відтворення та раціонального використання водних біоресурсів, державного управління й екологічного контролю у сфері рибного господарства та застосування сучасних підходів до збереження гідробіоресурсів.

Завдання

Основними завданнями навчальної дисципліни є:

- вивчення організаційно-правових засад охорони, використання та відтворення водних біоресурсів;
- формування знань про систему державного управління у сфері охорони водних біоресурсів, екологічної безпеки та рибного господарства;
- вивчення національного та міжнародного законодавства щодо охорони тваринного світу та водних біоресурсів;
- оволодіння методами екологічного контролю, моніторингу та оцінювання стану водних біоресурсів і гідроекосистем;
- формування навичок аналізу природних та антропогенних чинників, що впливають на стан водних біоресурсів;
- засвоєння правових та організаційних механізмів регулювання промислу, спеціального використання та відтворення водних біоресурсів;
- набуття навичок оцінювання ефективності заходів із відтворення, зариблення, охорони та відновлення водних біоресурсів;
- формування здатності розробляти обґрунтовані пропозиції щодо збереження та відновлення ресурсного потенціалу водних екосистем;
- формування екологічної свідомості, аналітичного мислення та готовності до професійної діяльності у сфері охорони й управління водними біоресурсами.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів таких компетентностей:

загальних (ЗК):

ЗК02. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК03. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК04. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК05. Прагнення до збереження навколишнього природного середовища.

ЗК06. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК07. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.

спеціальних (фахових) компетентностей:

СК01. Здатність аналізувати екологічні параметри гідроекосистем природних та штучних середовищ та антропогенні впливи на нього на

основі критичного осмислення проблем у галузі аграрних наук та продовольства та на межі галузей знань.

СК02. Здатність інтегрувати знання та розв'язувати складні задачі водних біоресурсів та аквакультури у широких або мультидисциплінарних контекстах.

СК06. Здатність виявляти та використовувати фізіолого-біохімічні зміни, що відбуваються в організмі гідробіонтів, забезпечення ефективності рибницьких технологічних процесів у водних біоресурсах та аквакультурі.

СК07. Здатність здійснювати заходи із охорони водних біоресурсів і збереження здоров'я риб та запобігання їх масового захворювання.

СК10. Здатність зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з проблем водних біоресурсів та аквакультури до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.

Програмні результати навчання

ПРН01. Мати спеціалізовані концептуальні знання, що включають сучасні наукові здобутки у сфері водних біоресурсів та аквакультури і є основою для оригінального мислення та проведення досліджень.

ПРН02. Вільно презентувати та обговорювати усно і письмово результати досліджень та інновацій, інші питання професійної діяльності державною та іноземною мовами.

ПРН04. Приймати ефективні рішення, брати відповідальність та працювати в критичних умовах під час виконання виробничих, технологічних та наукових задач водних біоресурсів та аквакультури, аналізувати та інтегрувати альтернативи, оцінювати ризики та імовірні наслідки.

ПРН05. Розробляти і реалізовувати наукові та прикладні проекти з проблем водних біоресурсів та аквакультури та дотичні до неї міждисциплінарні проекти з урахуванням виробничих, правових, економічних та екологічних аспектів.

ПРН06. Застосовувати сучасні методи моделювання, цифрові технології та спеціалізоване програмне забезпечення для розв'язання виробничих, технологічних і наукових проблем у сфері біоресурсів та аквакультури.

ПРН09. Ідентифікувати види водних біоресурсів, оцінювати їх чисельність та біомасу та здійснювати прогнозування запасів та обсягів вилову об'єктів водних біоресурсів та аквакультури.

Очікувані результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

знати:

- принципи та систему державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та використання водних біоресурсів;
- основні функції та повноваження органів державної влади у сфері рибного господарства, охорони водних біоресурсів та екологічного контролю;
- законодавчі та нормативно-правові засади охорони, використання та відтворення водних біоресурсів;
- основні положення національного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів у сфері охорони водних біоресурсів;
- методи державного контролю, регулювання промислу, квотування та екологічного моніторингу;
- вимоги щодо охорони рибних запасів та регулювання рибальства у внутрішніх і морських водах;
- принципи правової охорони тваринного світу та види відповідальності за порушення природоохоронного законодавства;
- порядок спеціального використання водних біоресурсів, вимоги до звітності та контролю користувачів;
- сучасні міжнародні підходи до екосистемного управління водними біоресурсами;
- основи екологічного нормування, біобезпеки та сталого використання водних біоресурсів;
- засади оцінювання шкоди та збитків, завданих водним біоресурсам і водним екосистемам.

вміти:

- орієнтуватися у нормативно-правовій базі України та міжнародних документах у сфері охорони водних біоресурсів;
- аналізувати екологічний стан водних об'єктів та стан водних біоресурсів;
- визначати правові та організаційні механізми охорони рибних запасів і регулювання рибальства;
- оцінювати ефективність заходів із відтворення, зариблення, акліматизації та збереження гідробіонтів;
- застосовувати методи кількісного та якісного обліку водних біоресурсів;
- аналізувати дані моніторингу та оцінювати антропогенний вплив на водні біоресурси;
- користуватися нормативно-правовими базами даних, екологічними картами, геоінформаційними та дистанційними технологіями моніторингу;
- готувати аналітичні матеріали, пропозиції та рекомендації щодо охорони, відтворення і раціонального використання водних біоресурсів;
- формулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення заходів з охорони та управління водними біоресурсами;

– забезпечувати дотримання вимог природоохоронного законодавства під час здійснення рибогосподарської діяльності.

бути здатним:

– комплексно оцінювати стан водних біоресурсів та фактори, що визначають їх чисельність, біомасу і відтворення;

– визначати основні загрози водним біоресурсам та оцінювати наслідки антропогенного впливу;

– приймати обґрунтовані рішення щодо охорони, відтворення та раціонального використання водних біоресурсів;

– застосовувати організаційні, правові та екологічні механізми охорони водних біоресурсів;

– оцінювати ефективність природоохоронних та відтворювальних заходів;

– інтегрувати екологічні, біологічні, правові та управлінські дані під час вирішення професійних завдань;

– використовувати сучасні інформаційні та цифрові технології для моніторингу й оцінювання стану водних біоресурсів;

– обґрунтовувати заходи щодо збереження біорізноманіття, відновлення водних біоресурсів та зниження антропогенного навантаження на водні екосистеми;

– застосовувати принципи сталого розвитку та екосистемного підходу у сфері охорони й використання водних біоресурсів.

Опанування цієї навчальної дисципліни забезпечує набуття здобувачами навичок і компетентностей, спрямованих на досягнення глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, що проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 та визначені Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722, зокрема:

Ціль 6. Чиста вода та належні санітарні умови — через формування знань щодо охорони водних екосистем, оцінювання їх екологічного стану, моніторингу антропогенного навантаження та запобігання негативному впливу господарської діяльності на середовище існування водних біоресурсів.

Ціль 12. Відповідальне споживання та виробництво — через формування принципів раціонального використання водних біоресурсів, регулювання їх спеціального використання, запобігання надмірній експлуатації запасів та забезпечення екологічно відповідальної рибогосподарської діяльності.

Ціль 13. Пом'якшення наслідків зміни клімату — через розуміння впливу кліматичних змін на стан водних екосистем, чисельність, відтворення та поширення гідробіонтів, а також обґрунтування заходів щодо збереження водних біоресурсів в умовах трансформації середовища.

Ціль 14. Збереження морських ресурсів — як ключова для навчальної дисципліни, через формування компетентностей щодо охорони, відтворення та раціонального використання водних біоресурсів, збереження водного біорізноманіття, регулювання рибальства, запобігання виснаженню запасів і застосування екосистемного підходу до управління водними біоресурсами.

Ціль 15. Захист та відновлення екосистем суші — через формування знань і практичних підходів до збереження біологічного різноманіття внутрішніх водойм, охорони рідкісних і зникаючих видів гідробіонтів та відновлення порушених прісноводних екосистем.

Ціль 16. Мир, справедливість та сильні інституції — через вивчення нормативно-правових засад охорони водних біоресурсів, системи державного управління та контролю, механізмів відповідальності за порушення природоохоронного законодавства та принципів належного управління природними ресурсами.

Ціль 17. Партнерство заради сталого розвитку — через вивчення міжнародних підходів і механізмів співробітництва у сфері охорони водних біоресурсів, використання міжнародних наукових та інформаційних ресурсів і впровадження сучасного досвіду сталого управління водними екосистемами.

3 Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Державне управління та правові засади охорони водних біоресурсів

Тема 1. Державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища

Розглядаються принципи, структура та функції державного управління у сфері екологічної безпеки. Аналізується система центральних і територіальних органів виконавчої влади, що здійснюють контроль і регулювання у галузі охорони довкілля. Висвітлюється роль Міністерства охорони довкілля, Держрибагентства, Держекоінспекції, органів місцевого самоврядування у забезпеченні раціонального використання гідробіоресурсів.

Тема 2. Рибне господарство України та його структура

Висвітлюється сучасний стан рибного господарства України, його організаційна, функціональна та територіальна структура. Розглядаються основні напрями діяльності: промислове рибальство, аквакультура, відтворення, рибопереробка, наукове забезпечення. Оцінюється взаємодія державних, приватних та громадських суб'єктів у сфері управління рибними ресурсами.

Тема 3. Основні функції державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища

Вивчаються ключові функції управління: нормотворча, контрольна, наглядова, дозвільна, облікова, науково-прогнозна. Розглядаються інструменти реалізації державної політики: екологічний моніторинг, оцінка впливу на довкілля (ОВД), стратегічна екологічна оцінка (СЕО), ліцензування і квотування. Аналізується взаємозв'язок між екологічним управлінням і раціональним використанням водних біоресурсів.

Тема 4. Охорона рибних запасів і регулювання рибальства

Розкриваються основні принципи охорони промислових популяцій риб у природних водоймах. Розглядаються методи обмеження вилову (ліміти, квоти, заборонені зони, сезони тиші), заходи боротьби з браконьерством, контроль за дотриманням правил рибальства. Аналізується система моніторингу стану запасів і рибогосподарських прогнозів.

Змістовий модуль 2. Правові механізми, регулювання та спеціальне використання гідробіоресурсів

Тема 5. Законодавче забезпечення розвитку водного господарства України

Вивчаються основні нормативно-правові акти: Водний кодекс України, Закон «Про тваринний світ», «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів». Аналізується взаємозв'язок законодавства у сфері охорони природи з міжнародними угодами (Конвенція ООН з морського права, Угода FAO, директиви ЄС).

Тема 6. Управління, правова охорона і використання тваринного світу

Розглядається правовий статус об'єктів тваринного світу, форми власності, права користування, охорона червонокнижних і рідкісних видів. Аналізується державна політика у сфері біорізноманіття, міжнародні зобов'язання України за CITES, Bern Convention, CBD. Визначаються органи управління і контролю у сфері охорони тваринного світу.

Тема 7. Методи правової охорони рибних ресурсів

Описуються адміністративно-правові, економічні та організаційні методи охорони рибних ресурсів. Розглядаються ліцензування, квотування, відповідальність за порушення правил рибальства, судова практика у справах про шкоду гідробіоресурсам. Висвітлюється роль екологічного аудиту, сертифікації та систем екологічного менеджменту (ISO 14000, MSC).

Тема 8. Особливості спеціального використання гідробіоресурсів

Розкриваються умови надання дозволів на спеціальне використання водних біоресурсів у межах національних, прибережних і міжнародних акваторій. Вивчаються вимоги до звітності користувачів, регулювання промислу в спеціальних водокористуваннях, аквакультурних господарствах, природоохоронних зонах. Аналізуються механізми погодження, контролю й відповідальності у сфері спеціального рибальства.

4 Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	Очна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		л	п/с	лаб	ср		л	п/с	лаб	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Державне управління та правові засади охорони водних біоресурсів										
Тема № 1 «Державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища [1,2]	7	2	0	0	5	11	1	0	0	10
Тема № 2 «Рибне господарство України та його структура» [1, 2]	14	2	2	0	10	11,5	1	0,5	0	10
Тема № 3 «Основні функції державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища» [1, 2]	15	2	3	0	10	11,5	0,5	1	0	10
Тема № 4 «Охорона рибних запасів і регулювання рибальства» [1, 2]	9	2	2	0	5	11	0,5	0,5	0	10
Разом за змістовим модулем 1	45	8	7	0	30	45	3	2	0	40
Змістовий модуль 2 Правові механізми, регулювання та спеціальне використання гідробіоресурсів										
Тема № 5 «Законодавче забезпечення розвитку водного господарства України» [1, 2]	14	2	2	0	10	11,5	1	0,5	0	10
Тема № 6 «Управління, правова охорона і використання тваринного світу» [1, 2]	15	2	3	0	10	12	1	1	0	10
Тема № 7 «Методи правової охорони рибних ресурсів» [1, 2]	9	2	2	0	5	11	0,5	0,5	0	10
Тема № 8 «Особливості спеціального використання гідробіоресурсів» [1, 2]	7	2	0	0	5	10,5	0,5	0	0	10
Разом за змістовим модулем 2	45	8	7	0	30	45	3	2	0	40
Разом за 1 та 2 змістовими модулями	90	16	14	0	60	90	6	4	0	80
Усього годин	90	16	14	0	60	90	6	4	0	80

Види роботи:

[1] – опрацювання лекційного та додаткового, довідкового матеріалу;

[2] – опрацювання практичних робіт, додаткового матеріалу.

5 Теми семінарських занять

Семінарські заняття не передбачені.

6 Теми практичних занять

Назви тем	Кількість годин	
	ден.	заочн.
Змістовий модуль 1. Державне управління та правові засади охорони водних біоресурсів		
Тема № 1 «Державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища» [1] Тема № 2 «Рибне господарство України та його структура» [1] ПР № 1 «Перевірка науково-дослідного та контрольного ловів» [2]	2	0,5
Тема № 3 «Основні функції державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища» [1] ПР № 2 «Складання обов'язкового припису» [2]	3	1
Тема № 4 «Охорона рибних запасів і регулювання рибальства» [1] ПР № 3 «Проведення робіт з відтворення водних біоресурсів» [2]	2	0,5
Разом за змістовим модулем 1	7	2
Змістовий модуль 2. Правові механізми, регулювання та спеціальне використання гідробіоресурсів		
Тема № 5 «Законодавче забезпечення розвитку водного господарства України» [1] ПР № 4 «Організація рибоводно - меліоративних робіт» [2]	2	0,5
Тема № 6 «Управління, правова охорона і використання тваринного світу» [1] ПР № 5 «Перевірка реалізації риби та інших водних біоресурсів» [2]	3	1
Тема № 7 «Методи правової охорони рибних ресурсів» [1] Тема № 8 «Особливості спеціального використання гідробіоресурсів» [1] ПР № 6 «Перевірка рибозахисних споруд» [2]	2	0,5
Разом за змістовим модулем 2	7	2
Разом за змістовими практичними модулями 1 та 2	14	4
Усього годин	14	4

Види роботи:

[1] – опрацювання лекційного та додаткового, довідкового матеріалу;

[2] – опрацювання практичних робіт, додаткового матеріалу.

7 Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачені.

8 Самостійна робота

№з/п	Назва теми	Кількість годин	
		ден.	заочн.
	Змістовий модуль 1. Державне управління та правові засади охорони водних біоресурсів		
1	Тема № 1 «Державне управління в галузі охорони навколишнього природного середовища [1], [2]. Підготовка до лекційних та практичних занять; підготовка повідомлення з питань державного управління у сфері охорони довкілля.	5	10
2	Тема № 2 «Рибне господарство України та його структура» [1], [3]. Підготовка до лекційних та практичних занять; розв'язання кейсів щодо структури, організації та функціонування рибного господарства України.	10	10
3	Тема № 3 «Основні функції державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища» [1], [3]. Підготовка до лекційних та практичних занять; розв'язання кейсів щодо реалізації функцій державного управління та екологічного контролю.	10	10
4	Тема № 4 «Охорона рибних запасів і регулювання рибальства» [1], [4]. Підготовка до лекційних та практичних занять; виконання індивідуального навчально-дослідного завдання щодо охорони рибних запасів та регулювання їх використання.	5	10
	Разом у змістовому модулі 1	30	40
	Змістовий модуль 2. Правові механізми, регулювання та спеціальне використання гідробіоресурсів		
5	Тема № 5 «Законодавче забезпечення розвитку водного господарства України» [1], [2]. Підготовка до лекційних та практичних занять; підготовка повідомлення або реферату з питань нормативно-правового регулювання водного господарства України.	10	10
6	Тема № 6 «Управління, правова охорона і використання тваринного світу» [1], [3]. Підготовка до лекційних та практичних занять; розв'язання кейсів щодо правової охорони, використання та відтворення об'єктів тваринного світу.	10	10
7	Тема № 7 «Методи правової охорони рибних ресурсів» [1], [5]. Підготовка до лекційних та практичних занять; виконання індивідуального або колективного проектного завдання щодо застосування правових механізмів охорони водних біоресурсів.	5	10
8	Тема № 8 «Особливості спеціального використання гідробіоресурсів» [1], [4], [6]. Підготовка до лекційних та практичних занять; виконання індивідуального навчально-дослідного завдання щодо спеціального використання водних біоресурсів; опрацювання матеріалів у межах неформальної та/або інформальної освіти.	5	10
	Разом у змістовому модулі 2	30	40
	Разом за змістовими модулями 1 та 2	60	80
	Усього годин	60	80

До самостійної роботи відноситься (на вибір викладача):

- [1] – підготовка до лекцій, практичних, семінарських, лабораторних занять;
- [2] – написання рефератів, есеїв, підготовка повідомлень;

- [3] – «жива бібліотека», розв’язання кейсів
- [4] – індивідуальне навчально-дослідне завдання;
- [5] – індивідуальні та колективні проєктні завдання;
- [6] – неформальна та/або інформальна освіта тощо

Визнання результатів, отриманих в системі неформальної/інформальної освіти

В рамках опанування навчальної дисципліни « Охорона гідробіоресурсів» здобувач може пройти освітні або професійні курси/тренінги, професійне стажування, онлайн-курси на масових платформах чи у системі громадянської освіти.

Назва освітньої платформи	Назва курсу	Посилання
Coursera	Управління водними ресурсами та економіка	https://www.coursera.org/learn/water-governance-economics
Coursera	Безпека та управління водними ресурсами	https://www.coursera.org/learn/water-security-stewardship
Coursera	Управління водними ресурсами та політика	https://www.coursera.org/learn/water-management
Coursera	Спеціалізація PepsiCo: Раціональне використання водних ресурсів	https://www.coursera.org/specializations/water-stewardship-pepsico
Coursera	Біотехнологія водоростей	https://www.coursera.org/learn/algae-biotechnology
Coursera	Великі морські екосистеми: Оцінка та управління	https://www.coursera.org/learn/large-marine-ecosystems
Coursera	Сільське господарство, економіка та природа	https://www.coursera.org/learn/agriculture-economics-nature
Coursera	Сільськогосподарська наука - садівництво, тваринництво та аквакультура	https://alison.com/course/agricultural-science-gardening-animal-farming-and-aquaculture
Coursera	Основи рибництва	https://alison.com/course/essentials-of-fish-farming
Coursera	Фінанси та освіта в підприємстві	https://alison.com/course/finance-and-education-in-entrepreneurship

Здобувач має право також обрати самостійно освітню платформу та курс, які відповідають змісту цієї навчальної дисципліни.

Результати, отримані в системі неформальної/інформальної освіти, засвідчуються відповідним сертифікатом, де вказуються обсяг годин (або кількість кредитів ЄКТС) та здобуті компетентності та результати навчання. Такі результати можуть бути зараховані як результати поточного, періодичного або підсумкового контролю за цією навчальною дисципліною за процедурами,

визначеними «Положенням про порядок визнання у вищій та фаховій передвищій освіті результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова та відокремленому структурному підрозділі «Фаховий коледж ОНУ імені І. І. Мечникова»
https://onu.edu.ua/pub/bank/userfiles/files/documents/polozennya/polozhennya_neformalna_osvita_2024_final.pdf

9 Методи навчання

У процесі вивчення навчальної дисципліни «Охорона гідробіоресурсів» використовуються традиційні та інноваційні методи навчання, спрямовані на формування у здобувачів системних теоретичних знань і практичних навичок щодо охорони, відтворення та раціонального використання водних біоресурсів, застосування організаційно-правових механізмів їх охорони, оцінювання стану водних екосистем та прийняття обґрунтованих природоохоронних рішень.

– **словесні методи** – лекція, проблемний виклад матеріалу, пояснення, бесіда, дискусія, обговорення проблемних питань, відповіді на запитання, робота з науковою, навчально-методичною та нормативно-правовою літературою;

– **наочні методи** – демонстрація презентацій, схем, таблиць, картографічних матеріалів, діаграм, матеріалів екологічного моніторингу, фото- та відеоматеріалів щодо стану водних екосистем і водних біоресурсів; використання навчальних ілюстративних матеріалів та цифрових ресурсів;

– **практичні методи** – виконання практичних завдань, аналіз нормативно-правових документів, опрацювання даних щодо стану водних біоресурсів, оцінювання антропогенного впливу на водні екосистеми, аналіз заходів з охорони та відтворення гідробіоресурсів, розв'язання ситуаційних завдань;

– **проблемно-пошукові методи** – постановка проблемних ситуацій, формулювання та обґрунтування шляхів їх вирішення, аналіз причин скорочення чисельності водних біоресурсів, пошук ефективних заходів їх охорони, відтворення та раціонального використання;

– **кейс-метод** – аналіз реальних та змодельованих ситуацій щодо порушень правил використання водних біоресурсів, регулювання рибальства, спеціального використання гідробіоресурсів, оцінювання екологічних наслідків та обґрунтування природоохоронних заходів;

– **дослідницький метод** – самостійний пошук, відбір та критичний аналіз наукової і нормативно-правової інформації, робота з науковими публікаціями, електронними базами даних та матеріалами моніторингу, аналіз отриманої інформації, формулювання власних висновків і рекомендацій;

– **інтерактивні методи** – мозковий штурм, дискусії, робота в малих групах, взаємне оцінювання, обговорення результатів виконаних завдань, навчальні дебати з актуальних проблем охорони та використання водних біоресурсів;

– **проектний метод** – розроблення індивідуальних та колективних проектних завдань щодо охорони, відтворення та раціонального використання водних біоресурсів, збереження водного біорізноманіття та зниження антропогенного навантаження на водні екосистеми;

– **цифрові методи навчання** – використання мультимедійних презентацій, електронних освітніх ресурсів, цифрових платформ для навчання і тестування, нормативно-правових та наукових баз даних, картографічних і геоінформаційних ресурсів, інтерактивних сервісів та електронних комунікацій;

– **методи самостійної роботи** – опрацювання навчальної, наукової та нормативно-правової літератури, підготовка повідомлень, рефератів, есе та презентацій, розв’язання кейсів, виконання індивідуальних навчально-дослідних і проектних завдань, проходження окремих освітніх компонентів у межах неформальної та/або інформальної освіти.

Застосування зазначених методів забезпечує поєднання теоретичної підготовки з практичною діяльністю та сприяє розвитку аналітичного, критичного й системного мислення, здатності оцінювати стан водних біоресурсів, аналізувати нормативно-правові та екологічні аспекти їх використання і приймати обґрунтовані рішення щодо **охорони, відтворення та раціонального використання водних біоресурсів**.

10 Форми контролю і методи оцінювання (у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Оцінювання результатів навчання з навчальної дисципліни «Охорона гідробіоресурсів» здійснюється на принципах систематичності, об’єктивності, прозорості та комплексності й охоплює всі основні види навчальної діяльності здобувачів. Контроль спрямований на визначення рівня засвоєння теоретичних знань, сформованості практичних навичок у сфері охорони, відтворення та раціонального використання водних біоресурсів, здатності аналізувати екологічний стан водних об’єктів, застосовувати нормативно-правові механізми охорони гідробіоресурсів та обґрунтовувати природоохоронні й управлінські рішення.

Поточний контроль. Усне та письмове опитування на практичних заняттях, перевірка виконання та захисту практичних робіт, аналіз ситуаційних завдань і кейсів, короткі тестові завдання, оцінювання активності під час дискусій та роботи в малих групах, перевірка

самостійної роботи, виконання індивідуальних навчально-дослідних і проєктних завдань.

Періодичний (модульний) контроль. Модульні контрольні роботи у формі тестування після завершення кожного змістового модуля. Модульна контрольна робота містить тестові завдання з однією правильною відповіддю та спрямована на перевірку системності й комплексності засвоєння теоретичного та практичного матеріалу з питань державного управління, правових засад охорони, регулювання використання та відтворення водних біоресурсів. Така форма контролю передбачена для кожного змістового модуля.

Підсумковий контроль – залік, який проводиться після завершення вивчення навчальної дисципліни за результатами поточної та періодичної успішності здобувача. Підсумкова оцінка визначається як сума балів, отриманих за всі види навчальної діяльності протягом семестру. **Максимальна кількість балів за дисципліну – 100 балів.** Для одержання заліку здобувач повинен набрати не менше 60 балів. Здобувач, який за результатами поточного та періодичного контролю набрав **60 і більше балів**, може отримати залік за накопичувальною системою відповідно до результатів роботи протягом семестру.

Розподіл балів за видами навчальної діяльності

Вид контролю	Максимальна кількість балів
Контроль засвоєння лекційного матеріалу (тестування, опитування, участь у дискусіях)	16
Практичні роботи (виконання, аналіз результатів та захист)	54
Модульні контрольні роботи (2 × 15 балів)	30
Поточна успішність (разом)	100
Залік	за результатами накопичених балів
Загальна кількість балів за дисципліну	100

Критерії оцінювання за різними видами роботи

Вид контролю	Кількість балів	Критерії
Опитування та робота на практичних заняттях	0–2	2 бали – здобувач повно, правильно й аргументовано відповідає на запитання, демонструє розуміння основних понять і нормативно-правових засад охорони водних біоресурсів, правильно використовує професійну термінологію, бере активну участь в обговоренні. 1 бал – відповідь

		переважно правильна, але неповна, наявні окремі неточності; здобувач демонструє базове розуміння матеріалу. 0 балів – відповідь відсутня або здобувач не демонструє розуміння основного матеріалу.
Виконання та захист практичної роботи	0–6	6 балів – роботу виконано повністю й правильно, результати проаналізовано, висновки обґрунтовано, здобувач упевнено захищає роботу. 5 балів – роботу виконано правильно, є незначні неточності, висновки логічні. 4 бали – роботу виконано переважно правильно, але є окремі помилки або неповний аналіз. 3 бали – роботу виконано частково, аналіз поверхневий, висновки неповні. 2 бали – значна частина завдання не виконана або містить суттєві помилки. 1 бал – робота виконана фрагментарно, без належного обґрунтування. 0 балів – роботу не виконано або не подано.
Індивідуальне навчально-дослідне / проєктне завдання	0–5	5 балів – самостійний, змістовний і обґрунтований аналіз проблеми, використано сучасні наукові джерела, сформульовано аргументовані висновки та практичні рекомендації. 4 бали – завдання виконано якісно, але є окремі недоліки в аналізі або оформленні. 3 бали – основний зміст розкрито, проте аналіз недостатньо глибокий. 2 бали – завдання виконано частково, висновки недостатньо обґрунтовані. 1 бал – робота має фрагментарний характер. 0 балів – завдання не виконано.
Контрольна робота за змістовним модулем (тестування)	0–15	15 тестових завдань, кожне з однією правильною відповіддю. 1 правильна відповідь = 1 бал . Оцінюється рівень засвоєння основних понять, закономірностей, методів діагностики, профілактики та біобезпеки в марикультурі.
Залік	0–20	18–20 балів – повні, системні та аргументовані відповіді, здатність аналізувати патологічні процеси й самостійно обґрунтовувати професійні рішення. 15–17 балів – високий рівень знань, правильне застосування їх у практичних ситуаціях, незначні неточності. 12–14 балів – достатній рівень, правильне розуміння основного матеріалу, окремі недоліки в аргументації. 9–11 балів – задовільний рівень, базове володіння матеріалом, але відповіді неповні. 1–8 балів – фрагментарні знання, суттєві помилки, нездатність самостійно застосовувати знання. 0 балів – відсутність необхідних знань або відповідь не надана.

Критерії оцінювання контрольних робіт за змістовним модулем

Контрольна робота за змістовним модулем містить 15 тестових завдань, кожне з яких має одну правильну відповідь. Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал, максимальний результат – 15 балів. Для позитивного результату необхідно набрати не менше 9 балів (60 %).

Кількість правильних відповідей	Бали	Рівень засвоєння
15	15	Відмінний – повне та системне засвоєння матеріалу
14	14	Дуже високий – незначні неточності
13	13	Високий – правильне розуміння основних положень
12	12	Достатній – засвоєно основні поняття та закономірності
11	11	Достатній – незначні прогалини
10	10	Задовільний – окремі неточності
9	9	Мінімально позитивний – базове засвоєння знань
0–8	0–8	Незадовільний – недостатній рівень засвоєння матеріалу

Здобувач має право на дві спроби виконання модульної контрольної роботи відповідно до організації освітнього процесу.

Загальні критерії оцінювання результатів навчання

Під час оцінювання враховуються:

- повнота та системність теоретичних знань з охорони, відтворення та раціонального використання водних біоресурсів;
- правильність використання професійної термінології;
- знання організаційно-правових засад охорони та використання водних біоресурсів;
- здатність аналізувати нормативно-правові документи у сфері охорони водних біоресурсів і рибного господарства;
- уміння аналізувати стан водних біоресурсів та оцінювати вплив природних і антропогенних чинників на водні екосистеми;
- здатність застосовувати методи екологічного контролю, моніторингу та оцінювання стану водних біоресурсів;
- уміння обґрунтовувати заходи щодо охорони, відтворення та раціонального використання водних біоресурсів;
- здатність аналізувати механізми регулювання рибальства та спеціального використання водних біоресурсів;
- аргументованість висновків і професійних рішень;
- самостійність, критичність та логічність мислення;
- якість виконання та захисту практичних, індивідуальних і проектних завдань.

Оцінювання результатів навчання здійснюється за 100-бальною шкалою, національною шкалою та шкалою ЄКТС відповідно до прийнятої в університеті системи оцінювання. Загальний результат формується як сума балів, отриманих здобувачем за всі види поточного та періодичного контролю протягом семестру. Максимальна кількість балів за дисципліну – 100 балів. Для одержання заліку здобувач повинен набрати не менше 60

балів. Залік виставляється за результатами накопичених протягом семестру балів.

Політика щодо дедлайнів та перескладання: У випадку пропуску заняття з поважних причин здобувач зобов'язаний виконати контрольну роботу за відповідною темою у позанавчальний час за погодженням з викладачем. Перескладання відбувається із дозволу деканату за наявності поважних причин.

Політика щодо академічної доброчесності: під час опанування навчальної дисципліни категорично не припускаються будь-які види порушень академічної доброчесності з боку як здобувачів вищої освіти, так й викладача. У разі виявлення та фіксації будь-якого виду порушення академічної доброчесності, до порушника будуть застосовані санкції, передбачені Законом України «Про академічну доброчесність» та внутрішніми нормативними документами Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.

Політика щодо використання штучного інтелекту: в ході опанування цієї навчальної дисципліни забороняється оприлюднення текстів, зображень, моделей, даних, інших результатів, згенерованих штучним інтелектом, як результатів власної академічної та навчальної діяльності, якщо це не дозволено умовами навчального завдання, а сам цей факт не зазначено в навчальному завданні чи супровідних матеріалах до нього. Під час проходження підсумкового оцінювання використання ресурсів штучного інтелекту забороняється.

11 Питання для підсумкового контролю

1. Які основні принципи екологічного управління в Україні?
2. Які функції виконує Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України?
3. Які завдання покладені на Державне агентство меліорації та рибного господарства України (Держрибагентство)?
4. Як розподіляються повноваження між центральними та місцевими органами влади у сфері природокористування?
5. Яку роль у системі управління охороною біоресурсів відіграють органи місцевого самоврядування?
6. Які функції виконує Державна екологічна інспекція України?
7. Які міжнародні інституції впливають на формування державної політики України у сфері охорони водних біоресурсів?
9. Які основні сектори входять до структури рибного господарства України?
10. Яку роль відіграє аквакультура у забезпеченні продовольчої безпеки держави?

11. У чому полягає відмінність між промисловим рибальством і штучним розведенням риб?
12. Які функції виконують науково-дослідні установи у системі рибного господарства?
13. Які регіони України є провідними за обсягами вилову риби?
14. Які види гідробіонтів мають найбільше промислове значення?
15. Які основні проблеми розвитку рибного господарства України на сучасному етапі?
16. Які напрями державної політики визначають розвиток аквакультури?
17. Які основні функції державного управління виділяють у природоохоронній сфері?
18. Що таке контрольна функція в екологічному управлінні?
19. У чому полягає зміст моніторингової функції?
20. Яке значення має нормотворча функція у сфері екологічної безпеки?
21. Як здійснюється дозвільна діяльність у галузі рибного господарства?
22. Що таке екологічний аудит і яке його значення?
23. Як реалізується функція планування в управлінні природними ресурсами?
24. Яку роль відіграють стратегічна екологічна оцінка (СЕО) та оцінка впливу на довкілля (ОВД) у регулюванні природокористування?
25. Які основні принципи охорони рибних запасів?
26. Що таке промислові запаси і як вони визначаються?
27. Які заходи запобігають виснаженню запасів риби у водоймах?
28. Як здійснюється регулювання промислу за допомогою лімітів і квот?
29. Що таке сезон тиші й яку роль він відіграє у відтворенні рибних популяцій?
30. Які органи здійснюють контроль за дотриманням правил рибальства?
31. Які існують основні методи боротьби з браконьєрством?
32. У чому полягає роль громадського контролю у сфері охорони рибних запасів?
33. Які основні нормативно-правові акти регулюють використання водних біоресурсів?
34. Які положення Водного кодексу України визначають правовий режим водойм?
35. Яке значення має Закон України «Про тваринний світ» для охорони гідробіонтів?
36. Які основні положення містить Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів»?
37. Які міжнародні угоди з охорони водних біоресурсів ратифікувала Україна?

38. Як відбувається гармонізація національного законодавства з європейським у сфері охорони біоресурсів?
39. Яке місце посідає екологічне право у системі природоресурсного законодавства?
40. Які повноваження мають органи рибоохорони щодо контролю за виконанням вимог законодавства?
41. Як визначається правовий статус об'єктів тваринного світу?
42. Які права та обов'язки мають користувачі тваринного світу?
43. У чому полягає особливість правового режиму видів, занесених до Червоної книги України?
44. Які міжнародні документи регулюють охорону біорізноманіття (CITES, Bern Convention, CBD)?
45. Як забезпечується баланс між використанням і збереженням ресурсів тваринного світу?
46. Які види діяльності потребують спеціального дозволу на використання гідробіонтів?
47. Яке значення має державний кадастр тваринного світу?
48. Як організовано державний моніторинг об'єктів тваринного світу?
49. Які методи правового регулювання охорони рибних ресурсів застосовуються в Україні?
50. У чому полягають адміністративно-правові методи охорони водних біоресурсів?
51. Які існують економічні механізми стимулювання раціонального використання біоресурсів?
52. Як застосовується екологічна відповідальність до порушників природоохоронного законодавства?
53. Яке значення має екологічний аудит і сертифікація MSC для управління рибними запасами?
54. Які види правопорушень найчастіше фіксуються у сфері рибальства?
55. Які заходи передбачені для відшкодування збитків, заподіяних водним біоресурсам?
56. Як використовується судова практика для вдосконалення природоохоронної політики?
57. Що означає поняття «спеціальне використання гідробіоресурсів»?
58. Який порядок отримання дозволів на спеціальне використання водних біоресурсів?
59. Які вимоги висуваються до звітності користувачів гідробіоресурсів?
60. Як забезпечується екологічна безпека під час спеціального використання гідробіонтів у промислових і аквакультурних цілях?

12 Розподіл балів, які отримують здобувачі ФОРМУВАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ

Поточний та періодичний контроль								Сума балів
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2				
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	100
9	9	9	8	9	9	9	8	
Контрольна робота за змістовим модулем 1 -15				Контрольна робота за змістовим модулем 2 -15				
50				50				

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Оцінка за національною шкалою	Теоретична підготовка	Практична підготовка
	Здобувач освіти	
90-100/ зараховано	у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; робить самостійні висновки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки; самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань. Здобувач здатен виділяти суттєві ознаки	глибоко та всебічно розкриває сутність практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати власної практичної діяльності; виконує творчі завдання та ініціює нові шляхи їх виконання; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі

	вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями.	практичного матеріалу; проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.
75-89 / зараховано	достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу; при представленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.	правильно вирішив більшість практичних завдань за зразком; має стійкі навички виконання завдання
60-74 /зараховано	володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.	може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання. Правильно вирішив половину практичних завдань. Здобувач має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.
35-59 / не зараховано з можливістю повторного складання	володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно (без аргументації та обґрунтування); безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки складно; під час відповіді допускаються суттєві помилки.	недостатньо розкриває сутність практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив окремі практичні завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички.
0-34/ не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не володіє навчальним матеріалом	виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача

Примітка: максимальна кількість балів за кожною темою вказана в п.12.

13 Навчально-методичне забезпечення

1. Робоча програма навчальної дисципліни «Охорона гідробіоресурсів». Одеса : ОНУ, 2026. 26 с.

2. Силабус курсу.
3. Навчально-методичні матеріали для лекцій, конспекти (тексти, схеми) лекцій;
4. Мультимедійні презентації;
5. Плани практичних занять;
6. Методичні вказівки (рекомендації) щодо самостійного вивчення дисципліни;
7. Навчально-методичні матеріали для поточного, періодичного і підсумкового контролю.

14 Рекомендована література

Основна

1. Пентилюк Р.С. Охорона гідробіоресурсів. Конспект лекцій. – Одеса, 2018. 60 с.
2. Бургаз М.І, Лічна А.І. Охорона гідробіоресурсів. Методичні вказівки для практичних робіт по вивченню дисципліни для студентів денної форми навчання, напрямку «Водні біоресурси і аквакультура». / - Одеса, ОДЕКУ, 2020. – 38 с.
3. Пентилюк Р.С. Охорона гідробіоресурсів. Методичні вказівки для самостійної роботи по вивченню дисципліни для студентів 2-го курсу денної форми навчання, напрямку «Водні біоресурси і аквакультура». / - Одеса, ОДЕКУ, 2018. – 30 с.
4. Шекк П.В., Бургаз М.І. Навчальний посібник (міждисциплінарний) «Аквакультура прісноводних і морських риб, молюсків і безхребетних (відтворення та вирощування, світовий досвід) Частина І», ОДЕКУ, Одеса, 2022, 147 стр.
5. Шекк П.В., Бургаз М.І. Навчальний посібник (міждисциплінарний) «Аквакультура прісноводних і морських риб, молюсків і безхребетних (відтворення та вирощування, світовий досвід) Частина ІІ», ОДЕКУ, Одеса, 2023, 150 стр.

Додаткова

1. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища».–1991.
2. Закон України «Про тваринний світ». – 1993.
3. Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України».- 1995.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення. – 2001.
5. Глєбова Ю.А. Основи рибоохорони. Методичні вказівки Київ. 2017 252 с.

15 Електронні інформаційні ресурси

1. Репозитарій ОНУ імені І.І.Мечникова <https://dspace.onu.edu.ua/home>
2. Репозитарій факультету ФГМіЕ <http://eprints.library.odeku.edu.ua>
3. Бібліотека ОНУ імені І.І.Мечникова <http://lib.onu.edu.ua/>
4. Сайт водних біоресурсів та аквакультури <https://vodni-bioresursy->

kafedra.org/

5. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм
https://darg.gov.ua/_dijaljnistj_0_214_menu_0_1.html
6. ФАО 2025 <https://www.fao.org/>